

Priznati je treba, da so skoraj vsi prispevki napisani v tem duhu. Ivan Erceg je obdelal prebivalstvo Dalmacije na prehodu iz 18. v 19. stoletje in s tem posegel v področje demografske statistike. — Igor Karaman je tokrat prispeval razpravo, ki temelji na obrtno-industrijski statistiki, nanašajoči se na severno Hrvaško; gradivo je leta 1883 objavil Milovan Zoričić. — Enako se naslanja na statistične podatke še Vinko Ivančevićev donesek k poznavanju gospodarskih razmer na Korčuli od 1797 do 1815. — Zelo instruktivno je tudi delo, ki ga je prispevala Smiljana Đurović in obravnava krizo premoga na ozemlju kraljevine SHS leta 1919. — Kot donesek k industrializacijski zgodovini Hrvaške med leti 1873 in 1880 velja Miroslav Despotove članek *Industrija civilne Hrvaške za banovanja Ivana Mažuranića*. — Kot specialni temi veljata Ivana Kovačevića Socialistični tisk Hrvaške o carinski vojni med Srbijo in Avstro-Ogrsko (1906–1911) in Iva Perića Začetna dejavnost kemično-gospodarske poskusne postaje v Splitu konec 19. stoletja.

Ostane nam samo še, da spregovorimo nekaj besed o članku Razvoj črne metalurgije in industrije za predelavo žice na ozemlju jugoslovanskih narodov do leta 1918; pisec je Đerd Gal. Članek je zanimiv zato, ker je avtor poskušal v njem zajeti vso železarsko Jugoslavijo, in zato, ker je razpravo pisal v kraju, ki ne hrani glavnih arhivskih fondov za zgodovino železarstva v Sloveniji. Historiat slovenskega železarstva je tako zapletena zadeva, da jo bo treba za *Acta historico-oecconomica* kdaj v bodočnosti napisati oziroma orisati še prav posebej, ker bi s korigiranjem Galovih izvajanj ne prišli nikamor. Moti že to, da pisec na strani 34 piše »U Kranjskoj i Gorenjskoj«, na strani 35 »gorenjski i kranjski žebljari«; torej še danes ni splošno znano, da je Gorenjska del dežele Kranjske oziroma danes del Slovenije. Moti tudi to, da mu ni znana vrsta železarn, kjer so izdelovali žico ali žblje, oziroma sploh železarn, ki bi jih moral v poglavju na strani 40 vsaj bežno omeniti. Na strani 33 citira Alpino Montan kot železarski center, čeprav je bila Österreichisch-Alpine Montangesellschaft le firma, ki je posedovala lepo število železarn v raznih krajih. In tako dalje. Résumé citira »Kraiser Industriegesellschaft«; pravilni naslov se glasi »Krainische Industriegesellschaft«. Nekaj vrstic niže piše »...in drei Eisenhüttenwerken in Slowenien (Kranj, Gustanj Ravne) und in...«. Torej zmeda, ki bi nikakor ne smela biti objavljena. Vedeti je namreč treba, da gre revija po svetu in da bodo tuji interese brali pač samo povzetke; zato ni vseeno, kaj v njih piše.

Avtor je sicer res pokazal dobro voljo in interes za študij železarstva, toda uredništvo je vsaj v tem primeru zanemarilo znani princip, da je treba recenzirati vse rokopise. Že pred natisom mora vedeti, kaj bo pod njegovim ščitom izšlo po natisu.

Sodba na račun avtorja in uredništva je morda ostra, je pa dobro namerna, ker ni niti raziskovalcem gospodarske zgodovine niti bralcem revije vseeno, kaj dobijo v roke in kakšen ugled bodo *Acta* uživala doma in v tujini. Tistega ali tiste, ki bodo pisali sintezo jugoslovanske gospodarske zgodovine, pa je treba pravočasno opozoriti na šibka mesta v reviji.

Jože Šorn

Goriški letnik 2, 1975, zbornik goriškega muzeja, Nova Gorica, 182 strani.

Izšla je druga knjiga »Goriškega letnika«, ki se po vsebinski zasnovi ne razlikuje od prve, ki je doživela lep sprejem. Ravnatelj Goriškega muzeja Branko Marušič v uvodu ugotavlja, da kljub bogatemu letu 1975, kar se tiče zbornikov na Primorskem, ne moremo govoriti o dvotirnosti, ker ohranja »Goriški letnik« svoj program. Dalje navaja, da v drugi knjigi niso uspeli enakomerno zaobjeti družboslovnih in prirodoslovnih panog, ker je prirodoslovni del z zemljepisnim delom zanemarjen. Vabilo Goriškega muzeja k sodelovanju je naletelo na ugoden odmev pri domačih in tujih avtorjih. Sodelovanje italijanskih avtorjev potrjuje obmejni značaj »Goriškega letnika«, prav tako pa dobiva ta publikacija znanstvenega sogovornika v ponovno oživeli reviji »Studi Goriziani«.

Branko Marušič naglaša, da sodelavcev za tretjo številko ne nameravajo več vabiti posebej, ampak jih vabi na tem mestu: »Koristili nam bodo vsi izvirni prispevki, povezani z zemljo in človekom, v preteklosti in danes, na področju, iz katerega in za katero, publikacija črpa pravico svojega obstoja (Posočke v najširšem pomenu besede).«

Ce pregledamo vsebino novega »Goriškega letnika«, je kot prvi objavljen prispevek višjega kustosa Goriškega muzeja Draga Svoljšaka »O novih najdbah grobov na Mostu na Soči«. Gre za natančen prikaz izkopavanja leta 1957 (14 grobov) in 1972 (7 grobov). Opisani so vsi grobovi vsak posebej kot tudi seznam predmetov, ki so jih našli v posameznih grobovih. Nova izkopavanja ne prinašajo nobenih bistvenih novosti, kar se tiče načina pokopavanja, razširjajo pa poznavanje o pogrebnihi običajih takratnih prebivalcev Posočja. Prispevku so dodane risbe položaja sond in izkopanin, kot tudi prerezi grobnih jam.

Sledi krajši pregled posameznih arheoloških najdb iz okolice Gorice, ki ga je prispeval kustos Posavskega muzeja v Brežicah Mitja Guštin. Prikazuje predmete iz okolice Gorice, ki jih hrani British Museum v Londonu, kot tudi predmete, ki so jih našli v vasi Bilje pri Novi Gorici in Rubije v občini Sovodnje. Te predmete hranijo v Institutu für Vor- und Frühgeschichte na dunajski univerzi.

Dr. Milan Dolenc, višji univerzitetni predavatelj v pokoju, obravnava rokopisne ljudske medicinske bukve iz Primorske. Avtor je objavil že več podobnih razprav o tem pojavu, ki je bil precej razširjen med našim ljudstvom, ki se je zatekalo k uporabi zdravilnih zelišč in vraz, ker mu revščina ni omogočala, da bi se obračalo na zdravnike in uporabljalo draga zdravila. V pričujočem prispevku prikazuje zbirko ljudskih receptov iz Primorske iz konca 17. ali začetka 18. stoletja. Te recepte so prevajali iz tujih jezikov, predvsem iz nemščine. Avtor navaja še neke druge podobne knjige, objavlja pa tudi primere receptov in zagovorov v originalnem jeziku.

Naško Križnar, kustos Goriškega muzeja, piše o »stanovanjski kulturi na Gori v luči spreminjanja hišnih oblik«. Pod Goro razume strmi rob Vipavske doline od Cavnja preko Sinjega vrha do Kovka z naselji in zaselki Predmeje, Otlice, Kovka, Križne gore in Gozda. Avtor prikazuje prvotno zasnovo bivališč na tem področju, nakazuje pa tudi počasen a stalen proces dviga stanovanjske kulture, ki se kaže v opuščanju »črne kuhinje«, nabavi novih gospodinjskih pripomočkov in pohištva ter predelavi hiš. Ta proces avtor ilustrira s primeri, prispevek pa je tudi bogato opremljen s tlorisi in prerezi hiš, kot tudi s fotografijami zunanosti in notranosti bivališč.

Sledita prispevka italijanskih avtorjev v slovenskem prevodu. Mario Brozzi, učitelj iz Cedad, obravnava furlanske Langobarde po padcu langobardskega kraljestva od 8. do 13. stoletja. Avtor navaja listine, v katerih je govora o Langobardih v obdobju od poraza v bojih proti Karlu Velikemu pa do 13. ali 14. stoletja, ko ne izjavljajo več svoje pripadnosti Langobardom.

Arduino Cremonesi, didaktični ravnatelj v pokoju iz Vidma pa objavlja natančen pregled zgodovine opatiije v Rožacu. Prikazuje dejavnost redovnikov avguštincev, benediktincev, ki so ga prevzeli od njih ter dominikancev, kot tudi vse pomembne dogodke v tem obdobju. Po ukinitvi samostana je Rožac postal poletna rezidenca videmskih nadškofov. Avtor označi opatijo za enega najvažnejših žarišč kulturnega in gospodarskega razvoja Furlanije za časa patriarhov, naglašja pa tudi njen vpliv na Slovence in njen pomen kot vezi med njimi in Furlani.

Ravnatelj Goriškega muzeja Branko Marušič je prispeval kritično izdajo nekaterih še neobjavljenih dopisov zgodovinarja, arheologa in zemljepisca Simona Rutarja uredniku »Ljubljanskega zvona« Franu Levcu. Gre za 39 pisem in dopisnic v obdobju od 1875 do 1888. Originale le-teh hranijo v NUK v Ljubljani. Objavljenim tekstom sledijo zelo obširne avtorjeve opombe, ki še bolj pojasnjujejo znanstveni in kulturni okvir Rutarjevih pisem.

Dr. Ivo Juvančič, znanstveni sodelavec INV v pokoju, je objavil razpravo: »Fašistična ofenziva proti dr. A. Fogarju, škofu v Trstu.« Prispevek pomeni nadaljevanje problematike, ki jo je avtor obravnaval v prvi knjigi »Goriškega letnika«, ko je pisal o dr. F. B. Sedeju. Avtor, ki je bil sam neposredna priča dogajanjem, prikazuje lik škofa Fogarja, pri čemer zlasti naglašja njegovo odprtost do vseh in naklonjenost do novih tokov zlasti iz srednjeevropskega kulturnega prostora. Dalje prikazuje fašistični nastop proti uporabi slovenščine v Beneški Sloveniji s tihim pristankom Vatikana, polemiko, ki se je ob tem vprašanju vnela med ljubljanskim tednikom »Ponedeljskim Slovincem« in tržaškim »Il Piccolom«, v kateri je slednji napadel brez navedbe imena škofa Fogarja. Avtor razvija svojo misel, da je povelje za začetek ofenzive proti Fogarju prišlo iz Rima in da je fašizem izbral mednarodni položaj v letu 1934, ki ga prav tako razčleni v prispevku. Dalje prikazuje zatišje v gonji, udarec po goriškem semenišču ter odstranitev Fogarja in nje-

govega ter Sedejevega glavnega nasprotnika prefekta v Gorici in Trstu Tienga leta 1936.

Sledi pet umetnostno zgodovinskih krajših prispevkov. Dva sta delo dr. Ksenije Rozman, znanstvenega sodelavca ljubljanske Narodne galerije. Gre za »Strojev portret Jurija Grabrijana« in »Goriškega slikarja Karla Kebarja«. Kustos Goriškega muzeja Marko Vuk piše o kipu Janeza Nepomuka v Goriškem muzeju, dva prispevka pa sta delo avtorjev onstran meje. Verena Koršič piše o pročelju stolnice v Gradišču ob Soči, Fulvio Monai pa o umetnosti v Gorici v dvajsetih letih našega stoletja.

Slavica Plahuta, kustos Goriškega muzeja je objavila prispevek o bojih v Baški grapi junija in julija 1944. Kot vir pri prikazu bojev uporablja Zbornik dokumentov in podatkov o NOV jugoslovanskih narodov, poleg ostalih virov pa navaja tudi glasilo 1. bataljona bersaljerov prostovoljcev »B. Mussolini«, ki je ščitil okupatorjeve komunikacije v Baški grapi. Ko primerja med seboj partizanske, nemške in italijanske vire, ugotavlja, da so zadnji zelo subjektivno, površno in netočno pisani.

Velik odmev je izzval prispevek višjega znanstvenega sodelavca IZDG dr. Toneta Ferencca: »Kdo je razstrelil spomenik padlim v prvi svetovni vojni v Gorici?« Prikazuje stanje leta 1944 v Slovenskem Primorju, za katero je bilo značilno zaostrovanje odnosov med slovenskimi in italijanskimi sodelavci nemškega okupatorja. V luči nemških, italijanskih, domobranskih in partizanskih virov skuša pojasniti dogodke okrog napada na Verdijevo gledališče v Gorici 5. avgusta popoldne, v katerem bi morala biti 6. avgusta »1. slovenska akademija«, kot tudi v zvezi z razsterlitvijo spomenika padlim italijanskim vojakom v prvi svetovni vojni v noči med 11. in 12. avgustom. Avtor podpira mnenje, da so to slednje dejanje izvršili slovenski domobranci ob podpori in sodelovanju Nemcev. V podkrepitev te teze navaja izvirni zapisnik zaslišanja poročnika SS Friedricha Duponta, ki ga hrani arhiv Vojaškega zgodovinskega inštituta v Beogradu. Zapisnik je nastal avgusta 1945 v Nemčiji v zaporu v Freisingu. Dupont je med drugim povedal, da je 1. decembra 1944 zvečer pred kulturno svečanostjo v Gorici na jugoslovanski narodni praznik v dvorani eksplodirala bomba, maščevanje za to pa naj bi bilo razstrelitev fašističnega spomenika, kar naj bi Dupont storil dva dni pred Boižcem. Kljub veliki časovni razliki med avgustom in decembrom pa avtor domneva, da gre verjeti Dupontovi izjavi in da je vprašanje natančnosti navajanja drugotnega pomena, prav tako pa domneva, da je domobranski oficir Janko Debenjak eden glavnih pobudnikov za razstrelitev spomenika v Gorici.

Marijan Brecelj, knjižničar Goriške knjižnice pa je prispeval kronološki pregled slovenskih prevodov bolgarskega pesnika in romanopisca Ivana Vazova (1850—1921) od 1884 do 1975, dodal pa je vmes tudi članke o Vazovu in kritike navedenih prevodov. Zlasti številni so prevodi v letih 1912 in 1913, kar je v skladu s splošnim vzdušjem ob balkanskih vojnah.

Sledita rubriki zapiskov in ocen ter poročil, pri čemer velja posebej omeniti natančno in obširno oceno »Zemljevida z italijanskimi in slovenskimi krajevnimi imeni v Furlaniji, Julijski krajini in Benečiji«, ki jo je prispeval dr. Darko Radinja.

Sodeč po obeh številkah si »Goriški letnik« uspešno utira začrtano pot in s svojim širokim spektrom področij, ki jih obravnava, kot tudi s krogom sodelavcev z obeh strani meje pomeni pomemben prispevek k slovenski znanstveni publicistiki, zlasti pa k proučevanju tematike, povezane s Posočjem.

Andrej Vovko